

Jedeme v tom s vámi aneb jeden den v kůži vozíčkáře

Úvod

Dne 8. října, jsme vyrazili na invalidním vozíku do pražských ulic. V rámci výuky speciální pedagogiky jsme si měli vyzkoušet, jaké to je být vozíčkářem v Praze. Byly jsme dvě studentky speciální pedagogiky – Dominika Brožková a Lenka Navrátilová, a s dokumentací nám přišel pomoci Ondřej Vosecký, který vše natáčel a fotografoval. Podívali jsme se společně po historickém centru a vyrazili do několika obchodů. Protože nám přišlo obtížné napsat závěrečnou reflexi společně, rozhodly jsme se sepsat své dojmy ze zážitkového semináře každá zvlášť a každá jsme ji také pojala z jiného konce a svým osobitým způsobem.

Lenka Navrátilová

V kůži vozíčkáře

Za sychravého rána vyrážíme na Vyšehrad do sídla občanského sdružení Asistence, kde na nás čeká invalidní vozík, na němž strávíme jeden den v pražských ulicích. V rámci výuky speciální pedagogiky se máme zapojit do projektu „Jedeme v tom s vámi“, díky němuž můžeme na jeden den nahlédnout na svět z perspektivy člověka s postižením. Jsme tři – „vozíčkář“, „asistent“ a dokumentarista a naše role se čas od času střídají.

Paní na vrátnici nám předává vozík, ochotně vysvětluje jeho obsluhu a přidává pár doporučení, jak zvládnout nástrahy pražské dopravy, které číhají na nezkušeného vozíčkáře. Na cestu se vydáváme v dobrém rozmaru, vtipkujeme v cimrmanovském duchu o pádech z Milešovky a natáčíme závodnická videa.

Smích nás ale poněkud přejde při vstupu do metra – složité nastupování přitahuje v omezeném prostoru vlaku nepřiměřenou a nevyžádanou pozornost. Všude se setkávám s rozpačitými či soucitnými pohledy, začínám si připadat jako cirkusová atrakce či exponát ze zoo. Jsem šťastná, když se dostaneme konečně pryč z metra a vydáme se na pátračku po dobře schovaném výtahu.

Procházíme centrem města, vozík na dlažebních kostkách drncá jako přestárlá indická rikša, celý se podivně vlní a posezení na něm se rozhodně nedá nazvat pohodlným. Navíc mi moje poloha zajišťuje nechtěný výhled na pozadí kolemjdoucích spoluobčanů. Chladné počasí mě nutí zachumlat se do deky, která svým kostkovaným potiskem vyvolává vzpomínky na invalidní lordy z britských detektivek a dodává tak mému vzezření poněkud komický ráz.

Vydáváme se do obchodů. Prodavačky i běžní kolemjdoucí jsou milí a ochotní, ale já si připadám závislá na jejich laskavosti. „Mohl byste...“, „nevadilo by vám“, „byl byste tak hodný...“ – peřina zdvořilostních frází, jež skrývají žádosti o věci, které jsem zvyklá řešit sama rychlým, nacvičeným pohybem. Ač mi nic takového nikdo nenaznačuje, nemohu se zbavit pocitu, že neustále obtěžuji svými nadstandartními požadavky širších dveří v převlékacích kabinách, bezbariérových toalet, výtahů a nájezdových plošin. Jsem odkázaná na blahovůli ostatních a musím jim za ni děkovat, přestože necítím skutečnou vděčnost, tak jako za standartních okolností necítím potřebu poděkovat dámě na veřejných toaletách za možnost jejich využití či řidiči tramvaje za otevření dveří k nástupu. Mé běžné a samozřejmé aktivity se náhle stávají esenciálně závislé na vstřícnosti mé asistentky, kolemjdoucích, prodavaček, projektantů budov, kteří se z nějakého nepochopitelného důvodu domnívají, že lidé na vozíku mají dvojnásobný objem močového měchýře, a tak toalety pro ně zasouvají do nejbzdálenějších koutů, manažerů těchto objektů, kteří ze stejně nepochopitelného důvodu schovávají klíče od těchto toalet, osvícených státních úředníků, kteří bojují za bezbariérový veřejný prostor. A tak geometrickou řadou narůstá počet těch, kterým bych se měla cítit zavázána a děkovat jim, že mohu jezdit tramvají, nakupovat a chodit na záchod.

Po náročném dni tak s úlevou recesisty seskakují z vozíku jako zázračně vyléčená z Lurd a vykročím si za svými všedními cíli. Snad budu příště trochu vnímavější.

V kůži asistenta

Ani role asistenta není žádný med – tlačím vozík po kluzké dlažbě, kvůli mé nezkušenosti a nemotornosti přidávám horké chvilky mé svěřenkyni a sobě neplánované posilování. Seběmenší hrbol je značný nápor na mé ochablé bicepsy. Snažím se, aby mé asistování bylo co nejjemnější a abych způsobovala „vozičkářce“ co nejméně nepříjemností, přesto mám pocit, že mé počínání působí dojmem slona v porcelánu.

Navíc je pro mě velmi nepříjemná a složitá odlišná perspektiva, kterou vozičkář a asistent mají. Nejsem schopná vidět, jak správně najet na chodník, aniž bych zabránila „hopsání“ vozíku, nejsem schopná odhadnout, kam chce moje svěřenkyně jet, co je pro ni příjemné a co naopak složité, nedokážu vidět svět jejíma očima. Ač se snažím, jak mi síly stačí, mám chvílemi pocit, že by snad bylo lepší řídit si vozík, kudy uznám za vhodné já. Přesto vím, že nejsem řidič a „vozičkářka“ můj trpěný spolujezdec, ale že ona má řídit trasu a já jí mám jen pomáhat tam, kam by se sama obtížně dostala.

Nezvyklá je pro mě i komunikace – ač jsem vcelku instinktivně poznala, že hovořit člověku na vozíku do pěšinky ve vlasech asi není optimální způsob komunikace, je pro mě dost náročné zvládat najednou ovládání vozíku, následování trasy a hovor tváří v tvář.

V mnoha a mnoha situacích narážím na svoje vlastní omezené myšlení, nedochází mi banální limity, které člověk na vozíku má, nejsem schopná se vžít do jeho kůže. Neustále nabourávám na hranice vlastní tuposti a neschopnosti předvídat, které mě zahanbují a vyvolávají vztek na sebe samu.

I proto považuji za nesmírně přínosnou možnost vžít se na jeden den do kůže vozičkáře, uvidět běžný život z perspektivy člověka s postižením. Zdá se mi to užitečné nejen do případné asistentské praxe, ale i do každodenního soužití majoritní společnosti s lidmi s jakýmkoliv handicapem, do jejichž omezení a problémů se běžně nejsme schopni vcítit.

Dominika Brožková

Výlet na kolečkách

A je to tu. Den D právě nadešel. Na tuto chvíli jsem se už těšila. Někdo si vybere jako výzvu skok padákem nebo podobnou adrenalinovou záležitost. Já jsem si vybrala pár hodin na kolečkovém křesle, které strávím, doufám, spanilou jízdou po centru našeho hlavního města. Po pravdě to nebyl tak úplně můj nápad vzít vozík a jet objevovat skryté i viditelné bariéry města. Pouze jsem plnila úkol zadaný na jednom z předmětů na Pedagogické fakultě, kam chodím prvním rokem. Ale kdy se vám dostane té příležitosti sednout si na voziček a objevovat svět z jiné perspektivy? Lidí, kteří se z vozíku nemohou zvednout, bych se asi tímto přístupem dotkla, ale já jsem byla opravdu zvědavá. Jak vnímají svět oni a jak svět vnímá je? Mají opravdu odlišné postavení ve společnosti a pocítují to sami? Na druhou stranu jsem měla i obavy, jak mě budou lidé brát. Jestli se ode mě nebudou odklánět nebo si něco šuškat. Napadlo mě i to, abych náhodou nepotkala někoho známého a ten se nelekl, co se mi stalo. Jak bych reagovala?

Po úspěšném shledání se s aktéry našeho malého terénního výzkumu, ve Vyšehradském metru, jsme se vydali směr Asistence o.s. Po menších lapáliích s orientačním smyslem jsme dorazili na místo na vrátnici organizace. Zde nám milá paní předala vozík a my jsme započali svou „Tour de Prag“. Naštěstí neproběhli žádné tahanice o to, kdo se první posadí na vozík: Demokraticky jsem rozhodla, že to budu já. Tímto okamžikem zavládlo jakési bujaré veselí, jako když se malému dítěti ukáže nová hračka. Zkoušeli jsme, čeho všeho je vozík schopen, kam všude se dostane, jak rychle jede apod. Byly jsme trochu jako z cirkusu, takže bylo přirozené, že jsme vzbudili zájem kolemjdoucích.

První překážkou, která se nám postavila do cesty, bylo pražské metro. Vstup jsme naštěstí bez problémů našli, dokonce bezbariérový, byl však jen z jedné strany. My jsme chtěli jet do centra a to bylo na stranu druhou, kde bezbariérový vstup nebyl. To znamenalo jet jednu zastávku na stanici Pražského povstání, tam přestoupit a jet zpátky na opačnou stranu. První znevýhodnění pro vozičkáře, kterým tato skutečnost prodlouží cestu o cca 10 minut. Dopředu jsme už věděli, že do metra je lepší najíždět vozíkem pozadu, kde má větší kola. U malých koleček hrozí, že se zaklíní do mezery mezi metrem a nástupištěm. Nástup byl tedy bez problémů. To, že jsem v jiném postavení, jsem si prvně uvědomila v metru. Vadilo mi, že nevidím na svou asistentku Lenku, která stála za vozíkem. Když si stoupla přede mne, vadilo mi, že na ní musím koukat tak do výšky, po pár minutách z toho bolí docela hlava. V neposlední řadě mi vadilo, že se mnou pořád někdo pohybuje do metra, z metra, doprava, doleva, že sama jsem prakticky imobilní. A tak jsem si po čase sama i přišla: neschopná,

nesamostatná, závislá na pomoci druhých. Zpočátku jsme o tom s Lenkou vtipkovaly. Že mě ovládá a může si se mnou dělat, co chce, může mě zmanipulovat a tak podobně. Za chvíli mi ale došlo, že to zase taková legrace není, že to vážně takto cítím a že lidé na vozíku jsou v určitých chvílích bezbranní. Například se jedná o, ve zprávách zmiňované, okrádání vozíčkářů. Zloděj si je vyhlídne, protože si myslí, že se mu nemohou postavit. To je podle mě nejvyšší hyenismus. Ale nemusí se jednat jen o krádež. Stačí prostý výběr hotovosti z bankomatu, záležitost pro nás běžná a poměrně jednoduchá. Já jsem si to zkusila v pozici na vozíku. Byly jsme na Václavském náměstí v samotném centru Prahy. Kdybych byla vozíčkář a měla si vybrat z bankomatu sama, neměla bych šanci. Bankomat byl posazen do takové výšky, že jsem sice dosáhla na klávesnici, ale na displej jsem už neviděla. Musela mi pomoci asistentka, která mi displej kontrolovala. Není pochyb, že v takovéto situaci bych byla snadným terčem nenechavých zlodějů.

První nesnáze tedy přišly, ale my jsme se nevzdávali. Jako další zastávku jsme zvolili návštěvu KFC na Václavském náměstí. Jak se budou na vozíčkáře tvářit zde? Setkali jsme se tu s další překážkou a to, schodem, který se nedal zdolat. Potřebovaly jsme pomoc dvou ochotných slečen, které nám vozík zepředu nadzvedly a zároveň otevřely vchodové dveře. Ani ve dvou bychom to tedy nezvládly. Jinak naše polední siesta probíhala bez potíží. Personál byl milý, bariéry po cestě už nebyly. Jen jsem se musela trochu potýkat se stojanem na tácy, abych se dostala na bezbariérové WC. Stál totiž naproti němu a z jiného úhlu jsem se tam nemohla dostat, ani otevřít dveře. Musela jsem ho tedy poněkud pracně odsunout a dosáhnout tak svého vytčeného cíle.

Naše další kroky a kolečka směřovaly do prodejny obuvi Baťa, kde jsme hodlali omrknout podzimní trendy. Ano, i vozíčkář potřebuje nové boty. Nemohla jsem toho nevyužít a jeden pár si vyzkoušela. Paní prodavačka se chovala ochotně a nenuceně. Myslela jsem si, jak bude rozpačitá a bude na mě hledět s výrazem: „Na co si vozíčkářka bude kupovat nové boty, stačí jí snad jedny, ne?“ Nakonec jsem to ale byla já, kdo byl v rozpacích. Cítila jsem se divně, že si hraji na vozíčkáře a nechám se obskakovat svou asistentkou, která se mi ze všech sil snaží na nepohyblivou nohu nacpat botu. Raději jsme tedy obchod rychle opustili. Opět jsem si tu uvědomila svou závislost. To už jsme si ale naštěstí vyměnily role a já se stala asistentkou. Docela jsem si oddychla, že to mám za sebou, začínala už mi být i zima.

Tedy jsem tedy byla znovu v novém postavení, v nové roli. Musela jsem přemýšlet, jak mám zacházet s tím koho „vezu“. Ano zní to, jako bych vezla nějaký náklad. Trochu to tak bylo. Tlačíte před sebou vozík a snažíte se projet mezi davem lidí, kteří se hrnou ze všech stran. A to se ještě musíte postarat o to, aby se tomu „nákladu“ nic nestalo. I Lenka se občas bála, abych někomu nenajela na nohu. Z pohledu „člověka za vozíkem“ máte zkrátka jinou perspektivu. Mně v této pozici také vadilo, že mluvím Lence do zad. Snažila jsem se tedy naklánět na stranu. Také jsem měla pocit, že musím všechno dělat za ní. Pořád jsem se ptala: “ Vidiš to? Chceš to podat? Chceš s tím pomoci? Zvládneš to?“, jako na malé dítě. Zjistila jsem, že je pro mě těžké napojit se na toho druhého jak fyzicky (ve smyslu kam chce jet, jak vozík natočit, jaký pohyb udělat) a psychicky (co ještě zvládne, co už ne a jak to mám odhadnout). Záleží to asi na praxi a napojením se jaksí na „stejnou vlnu“. Začátky ale nejsou jednoduché.

Z Václavského náměstí jsme se přesunuli na Náměstí Republiky a tam jsme nasedli na tramvaj. Nemuseli jsme na ni čekat ani moc dlouho, nízkopodlažní jela asi za 10 minut. Ale přesto jsou intervaly nízkopodlažních tramvají velmi dlouhé, od půl hodiny až hodiny. V tramvaji nás, stejně jako v metru, pronásledovaly všudypřítomné pohledy. Lidé si zkrátka všimají odlišností, a i když si to neuvědomují, může to být pro člověka v postavení vozíčkáře docela nepříjemné. Možná, že si na to člověk na vozíku po čase zvykne, mně to ale bylo nepříjemné pořád. Bylo to, jako když se na vás lidé chtějí podívat, ale vědí, že se „to nemá,“ a tak se raději rychle odvrátí, takže je to ještě víc viditelné. Nejen tím, se stává doprava v MHD zátěžovou situací. Řidič dopravního prostředku vám musí vyndat plošinu, na kterou najedete, pak jí musí zandat, vrátit se a pokračovat v jízdě. To samé se opakuje, když chcete vystupovat. Nějaký čas to zabere a vy si myslíte: „Ach jo, cítím se špatně kvůli tomu, že tady ty druhé zdržuji a přidělávám jim práci“. Cítíte se tak, že byste za banální věci, měli být každému vděční a to člověka omezuje, cítí se provinile. Přitom to není jeho chyba, ale chyba systému. Člověk na vozíku je přece pořád člověk a tak by se měl jako člověk cítit. Ne jako dlužník celého světa.

Z tramvaje jsme vystoupili na Florenci, odkud jsme v cestě pokračovali metrem zpět na Vyšehrad, kde jsme odevzdali vozíček. Vrátili jsme se domů unavení po celém dni, ale s rozšířenými obzory a novým poznáním, jaké to vlastně je, být na vozíku a co všechno to obnáší. V té době jsem si uvědomila, že jsem strašně ráda za to, že mohu „chodit po svých“ a nepotřebuji nikoho, kdo by „mé kroky“ směřoval. Cení si lidí, kteří takto lidem na vozíčku pomáhají, cením si lidí na vozíčku, že to snášejí, že snášejí tento svět a že s ním umí žít. Pro mě to nebylo jednoduché.